

Meg kell mentenünk a világot a globalizációtól!

Interjú Franz Josef Hinkelammerttel és Ulrich Duchrow-val

Nem túlzás-e, amikor Önök a halál gazdasági rendszerének nevezik a globális kapitalizmust?

Duchrow: Egyáltalán nem, amikor például a Harmadik Világban megalkusznak azzal, hogy emberek halnak meg, mivel ott a világkereskedelmi törvény értelmében tilos jutányos árú másolatokat készíteni a nyugati gyógyszerekről. Vagy amikor konszernek szabadalmaztatják a parasztok vetőmagjait, aztán eladják nekik, amivel éhezökké teszik őket. Vagy amikor Bush úr odaáll, és azt mondja: „A Kyoto-i Szerződés káros a gazdaságunkra, tehát nem írom alá.” Az is nyugtalanító, hogy ezeket a környezetünk és életünk alapjai elleni, nyilvánvaló bűnöket politikailag szentesítik, anélkül hogy Európában hangosan tiltakoznának.

Az emberi jogok és a piaci jogok egyfajta versenyének vagyunk ma tanúi?

Hinkelammert: Jelenleg mindenekelőtt a szociális jogok, valamint a táplálék biztonságához, a munkához és a vízhez való jog semmibevevését tapasztaljuk. Ezek a jogok mára „piactorzítóvá” váltak, ami tényleges megszüntetésüket jelenti. Az utóbbi évtizedekben teljes rendszerességgel folyt a társadalmi kilátástalanság, sőt a reménytelenség kultúrájának kialakítása. Szeptember 11-ét csak annak a reménytelenségnek a háttérében érthetjük meg, amely a kétségbeesés kultúrájává válik, és aztán hatalmas robbanással kitör. Ezért van szükségünk alternatívákra. Az alternatívák élet-halál kérdésévé váltak.

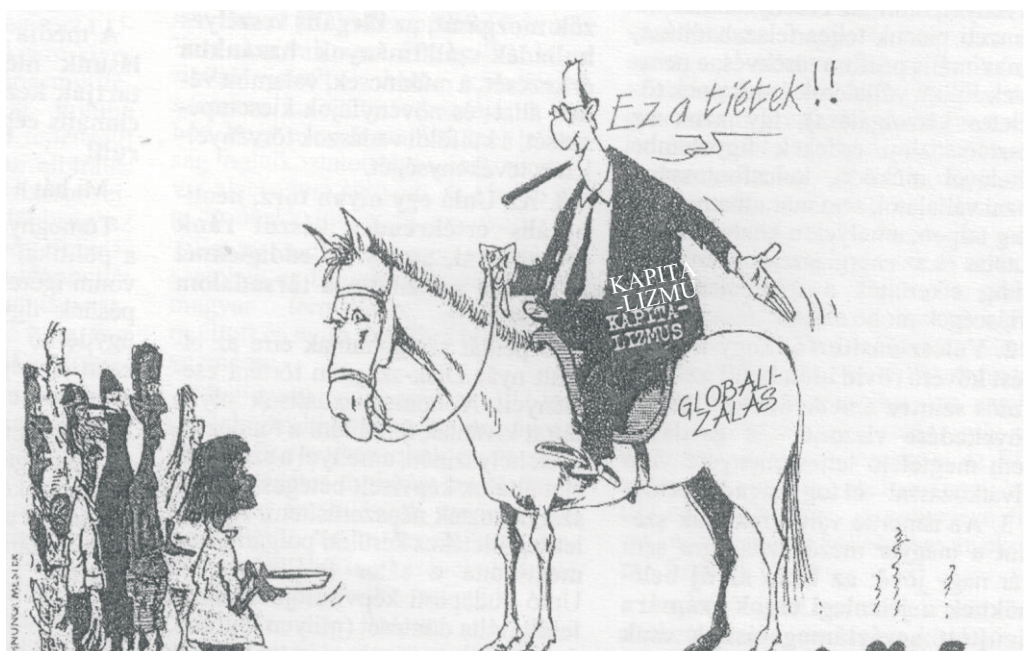
Milyen vezéreszmének kellene uralnia ezeket az alternatívákat?

Hinkelammert: Olyan világra van szükség, amelyben mindenkinek helye van, és olyan tulajdoni rendre, amely mindenkinek teret enged. Ez a világ lehetséges, de politikailag szisztematikusan lehetlenné teszik. Az a feladatunk tehát, hogy ismét lehetségessé tegyünk egy lehetlenné tett világot. A ténylegesen globálissá vált világot meg kell men-

tenünk az állítólagos „globalizálótól”, mielőtt azok végképp elpusztíthatnák. Mert amit ők globalizációnak neveznek, azt valójában a világ globális kirablása, az ember és a természet globális kifosztása.

Mik a fennálló tulajdoni rend alternatívái?

Hinkelammert: Az az első dolgunk, hogy megkülönböztessük a birtokot és a tulajdont. A birtok nem tulajdon; a polgári társadalmak előtti világban – például az amerikai bennszülöttek körében – létezett birtok, de nem létezett tulajdon. Amikor az európaiak meghódították a kontinenst, meglepődve állapították meg: Itt nem létezik tulajdon. Az emberek meghatározott tulajdon nélkül éltek, de nagyon is voltak elképzeléseik a birtokról. Ma pedig a nagy tulajdonosok már egyáltalán nem emberek, hanem vállalkozási bürokráciák! Nos, birtok a házunk, az autónk és azok a tárgyak, amelyekkel körülvevünk magunkat, és amelyek jelentenek valamit számunkra. De ha ezen túlmenően tulajdonunk is van, akkor ez részvényekben fekvő tulajdon, és mi nagy bürokráciák tulajdonostársai vagyunk. A szellemi tulajdon pedig olyan gonosz szellemeké, mint a Mercedes vagy a Toyota. Hiszen ma jogi személyekről beszélünk. Ezeket a jogi személyeket Daimlernek és Toyotának hívják, s ezek a jogi személyek érvényre juttatják a magántulajdonnal kapcsolatos jogukat. Ez a fejlemény abból fakadt, hogy a magántulajdon önállósult a birtokkal szemben.

Hogyan lehetne változtatni a magántulajdon jogának abszolútizálásán?

Duchrow: Víziónk abból indul ki, minek van használati értéke a konkrét élet szempontjából, mi szolgálja ténylegesen az életet. Ennek nagyon is vannak történelmi mintaképei, sőt korunkban is. Carlo Schmid szociáldemokrata politikus például érdekes lépést tett ebben az irányban, amikor a háború után új alkotmány készült. Azt javasolta, hogy az alkotmány „a személyes létfenntartást vagy a saját munkát szolgáló tulajdonra” korlátozza a tulajdon védelmét. Sajnos az amerikaiak, és végül az Adenauer-kormány is megfúrta ezt az előremutató elképzelést. De jó, ha tudjuk, hogy a háború utáni időszakban létezett a közösségi gazdálkodás melletti állásfoglalás, és ezt csak egy szavazatnyi többséggel vették el. Ettől fogva a tények hatalmas mozgatta a további magángazdasági fejlődést egészen a mai neoliberalizmusig.

Mindazonáltal rögzítettük az alkotmányban a tulajdon társadalmi kötelezettségét. Az alaptörvény 14. §-a kimondja: „A tulajdon kötelez. Használatának egyúttal a közjót is kell szolgálnia.”

Duchrow: Igen, de pontosan az alkotmánynak ezt az értékét viszi ma az abszurditásig az, hogy a tulajdon védelmét például gazdasági befektetések és gazdasági személyi jogok formájában a Világkereskedelmi Szervezet (ennek kettős tornyát rombolták le szeptember 11-én) határozza meg és betonozza be.

Alternatívát jelenthetne-e az állami tulajdonhoz való visszatérés?

Duchrow: Nem. Bár nagyon is értelmes lehet, hogy bizonyos termelési egységek államiak, mások pedig nem. Nem létezik vagy-vagy abban az értelemben, hogy van csak magán, vagy csak állami. Ehelyett ismét alakíthatónak kellene lennie a tulajdonnak. El kell fordulnunk a tulajdon-biztosítás abszolútizálásától.

Hinkelammert: A termelőeszközök magántulajdona nagyon is szolgálhatja az életet, amíg szavatolják azt a kritériumot, hogy „mindenkinek helye van”. A tulajdon kérdésében meg kell válnunk az abszolút elvektől. Kritériumokra szükség van, elvekre nincs.

Mire irányuljon hát a tulajdon kérdése?

Duchrow: Megpróbálunk a konkrét életből kiindulni, és ismét a közjó szerint tájékozódni. *Alulról jövő tulajdoni rendnek* nevezzük ezt, és úgy véljük, hogy az adott helyzetnek megfelelően különféle tulajdonformák szolgálhatják az életet. Ha valóban az emberek konkrét élete az a pont, ahonnan kiindulva kell alakítani a gazdaságot, akkor világos, hogy azoknak a tulajdonjogoknak, amelyeknek a konkrét étellel kapcsolatos eszközökhöz és szolgáltatásokhoz van közük, a kommunákból, a helyi szituációkból kell kiindulniuk. Sőt, odáig megyünk, hogy a Bibliával összhangban követeljük: egyetlen darab föld se kerüljön magántulajdonba, hanem maradjon közösségi tulajdon. Aztán bérbe lehet adni a helyben lakó embereknek vagy vállalkozásoknak. Vannak persze másfajta lehetőségek is: például a kooperatív tulajdon, ahogyan azt a Mondragon nevű baszk ipari kooperáció sikeresen gyakorolja évtizedek óta.

Léteznek olyan javak, amelyeknek alapvetően nem lenne szabad magánkézbe kerülniük?

Duchrow: E tekintetben a svájci reformközgazdász, Hans Christian Binswanger álláspontján vagyunk. Ő először is azt mondja, hogy a környezeti javak közös javakat alkotnak, amelyekkel nem lehet szabadon rendelkezni, s a tulajdoni rendet ennek megfelelően ehhez kell igazítani. Azt is javasolja, hogy a javak előállítását a közjóra mint minden gazdaság céljára és sarokpontjára kell vonatkoztatni. A javak előállítása mellett a legfőbb cél a személyes kibontakozás és a vállalkozás valamennyi résztvevőjének gazdasági biztosítása legyen. Ezenkívül szavatolni kell a beleszólási jogokat, valamint azt, hogy a vállalkozás tulajdonát igen széles körben osszák meg a munkavállalók között.

A Harmadik Világ országai hogyan érvényesíthetnek ilyen mélyre ható reformokat a globalizáció trendjével szemben?

Hinkelammert: A Dél szemszögéből tudatos protekcionizmust tartunk szükségesnek. Ennek meg kell óvnia gazdálkodásukat a világpiac kemény versenyétől, hogy helyre tudják állítani az önellátás lehetőségét, illetve új-já tudják éleszteni mind a helyi, mind regionális gazdálkodási formákat.

Önök azt várják, hogy az egyházak határozottan és félreérthetetlenül állást foglaljanak a kapitalizmus totalizálása ellen. Reménykednek-e e tekintetben?

Duchrow: Itt sajnos inkább az a tapasztalat érvényesül, hogy „már az is nehéz, hogy felébredszünk valakit, aki alszik, de szinte lehetetlen, hogy felébredszük azt, aki *alvónak* tette magát”! Számos egyházi közösség egyszerűen – egyenesen határozatilag – vonakodik attól, hogy az ökumenikus konzultációs folyamatban foglakozzék a szorongató politikai kérdésekkel, és szembeszálljon a gazdasági igazságtalanságokkal és a természetpusztítással. Dél egyházaiból e tekintetben sokkal erősebb ösztönzések érkeznek. Azonkívül jól tenné az egyház, ha jó példával járna elől a földdel, a birtokkal, a pénzbefektetéssel kapcsolatos alternatív bánásmódot, illetve az egyházon belüli munkaügyi struktúrákat illetően.

Sokan úgy érzik, a globális fenyegetések maguk alá gyűrik őket, s ezért inkább félrenéznek.

Duchrow: Ezért mindig szívesen tanácsolom, hogy ki-ki keressen egy kicsi működési területet a sok lehetséges közül, olyat, ahol különösen érintettnek érzi magát. Ha az ember egyetlen ponton mélyre ás, mindig kielégítőbb, mint ha azt hiszi, hogy mindennel törődnie kell. És aztán úgyis kikerülhetetlenül belebotlik a strukturális problémákba, s azok minden vonatkozásban végső soron azonosak. Nagyon reménykedővé tesz engem, hogy mostanában szövetségek születnek az új és a régi szociális mozgalmak, például a szakszervezetek között. Túl a pártokon, mindenütt derengeni kezd, hogy itt a politikai szuverenitás visszaszerzéséről van szó, az adópolitikától kezdve egészen egy olyan jogrend megalkotásáig, amely ismét lehetővé teszi azt a világot, amelyben mindenkinek helye van, mégpedig emberhez méltó helye!

Forrás: Publik-Forum, 2002/11